

ks. Sebastian Krupniewski

**Kształtowanie się ustroju wewnętrznego
i granic diecezji płockiej na przestrzeni dziejów**

Streszczenie

Tytuł niniejszej rozprawy brzmi: *Kształtowanie się ustroju wewnętrznego i granic diecezji płockiej na przestrzeni dziejów*. Celem podjętej dysertacji było ukazanie w sposób monograficzny, obejmujący jednym spojrzeniem, zewnętrznych zmian granicznych, którym podlegała diecezja płocka od początku swojego istnienia. Nie sposób było tego dokonać bez określenia na samym początku etapów kształtowania się ustroju wewnętrznego diecezji płockiej. Poszczególne rozdziały przedstawiają zatem procesy rozwoju i kształtowania się w czasie oraz w przestrzeni organizowania płockiej administracji kościelnej, tj. pierwszych ośrodków duszpasterskich, poszczególnych składowych diecezji, czyli parafii oraz większych okręgów administracyjnych, a także określają czas i przyczyny, nie tylko polityczne, ale i kościelne zaistniałych zmian granicznych.

Całościowe ukazanie procesu kształtowania się granic diecezji płockiej na przestrzeni wieków domagało się wyjaśnienia szczegółów, a tym bardziej określenia granic z zaznaczeniem, jakie dokładnie miejscowości, a nie tylko parafie, stanowiły miejscowości graniczne. Dla komplementarności obrazu zachodzących zmian granicznych przedstawiono również proces legislacyjny, który był konieczny, nie tylko w rozwiązywaniu sporów granicznych pomiędzy diecezjami, ale również wtedy, gdy zachodziła potrzeba rozmaitych korekt granicznych, nawet tych najdrobniejszych.

Pracę podzielono na sześć rozdziałów. Najpierw tytułem wprowadzenia, w pierwszych dwóch rozdziałach, z braku dokumentów erekcyjnych i fundacyjnych, a także z powodu skromnych, historycznych źródeł z czasów średniowiecza, omówiono najdawniejsze świadectwa dziejopisarzy polskich, mówiące o początkach diecezji płockiej oraz przedstawiono kształtowanie się wewnętrznej struktury organizacyjnej diecezji (sieć parafialna, archidiakonaty, dekanaty), która miała wpływ na kształt jej granic zewnętrznych. W kolejnych rozdziałach powiedziano o granicach i ich zmianach w poszczególnych okresach istnienia diecezji.

W trzecim rozdziale przedstawiono sprawy regulacji granic diecezji płockiej od momentu jej powstania do 1818 roku. Szczegółowo omówiono tu granice diecezji płockiej z diecezjami

chełmińską, wrocławską, poznańską, wileńską, łucką, pomezzańską oraz warmińską w kontekście uwarunkowań historycznych z uwzględnieniem sporów oraz rozmów, które toczyła diecezja płocka.

W kolejnym, czwartym rozdziale, omówiono zmiany granic diecezji płockiej po 1818 roku. Państwa zaborcze wymusiły na Stolicy Apostolskiej wprowadzenie nowego ładu granicznego w poszczególnych diecezjach. W diecezji płockiej korekty graniczne wprowadził papież Pius VII bullami *Ex imposita Nobis* z 1818 roku oraz *De salute animarum* z 1821 roku. Przedstawiono w tym rozdziale nowe granice diecezji płockiej, która sąsiadowała z diecezjami wrocławską, chełmińską, warszawską, podlaską (augustowską), wileńską.

W piątym rozdziale omówiono projekty zmian granicznych po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku i po ustaleniu granic w 1922 roku oraz zmiany dokonane w 1925 roku na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*.

W ostatnim, szóstym rozdziale, ukazano propozycje zmian struktury Kościoła katolickiego, w tym diecezji płockiej, po II wojnie światowej, w czasach PRL oraz po odzyskaniu suwerenności w 1989 roku. Kluczowym punktem była tu bulla cyrkumskrypcyjna Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus* z 1992 roku.

Naturalnym uzupełnieniem i integralną częścią pracy były mapy ilustrujące zmiany granic. Uznano, że konieczne będzie graficzne przedstawienie granic diecezji, najstarszych i najważniejszych ośrodków parafialnych oraz dokładnej sieci parafialnej diecezji dla poszczególnych okresów. Przy opracowaniu map pominięto zaznaczanie granic wewnętrznych podziałów na archidiakonaty czy dekanaty.

W niniejszej rozprawie przedstawiono rozmaite zmiany graniczne o bardzo różnorodnym zasięgu terytorialnym, od tych wielkich, wprowadzanych bullami papieskimi, często wymuszonych okolicznościami politycznymi, do bardzo niewielkich, dotyczących poszczególnych parafii, a nawet wsi, o których też nie wszyscy autorzy pamiętali. Szczegółowo prześledzono tu zmiany graniczne i opisano wszelkie korektury w kontekście zmian politycznych, potrzeb duszpasterskich, sporów między biskupami oraz decyzji Stolicy Apostolskiej.

Ta dysertacja, zbierająca w jednym miejscu wiedzę w kwestii kształtowania się granic diecezji płockiej na przestrzeni dziejów, a poruszaną przy okazji różnych opracowań, stanowi jedną ze szczegółowych prac, która być może przyczyni się kiedyś do stworzenia monografii historycznej o diecezji płockiej.

pr. Sebastian Krupniewski

**The development of the internal system
and boundaries of the Diocese of Płock over the centuries**

Summary

The title of this dissertation is: *The development of the internal system and boundaries of the Diocese of Płock over the centuries*. The aim of the dissertation was to present the external border changes that the Diocese of Płock was subject to from the beginning of its existence. It was impossible to do this without specifying, at the very beginning, the stages of shaping the internal system of the Płock diocese. Individual chapters, therefore, present the processes of development and formation in time and in the space of organizing the church administration in Płock, i.e. the first pastoral centers, individual components of the diocese, i.e. parishes and larger administrative districts, and also determine the time and causes, not only political, but also ecclesiastical, of the changes of borderline.

The comprehensive presentation of the process of shaping the borders of the Płock diocese over the centuries required the clarification of details, and even more so, the definition of the boundaries, with the indication of which places, not only parishes, constituted border towns. For the complementarity of the picture of the border changes, the legislative process was also presented, which was necessary not only in resolving border disputes between dioceses, but also when there was a need for various border corrections, even the smallest ones.

The work is divided into six chapters. In the first two chapters, which can be treated as an introduction, due to the lack of crucial and erectile documents, as well as due to modest historical sources from the Middle Ages, the oldest testimonies of Polish historians about the beginnings of the diocese of Płock were discussed and the formation of the internal organizational structure of the diocese (parish network, archdeaconries, deaneries), which influenced the shape of its external borders. The following chapters describe borders and their changes in different periods of the diocese's existence.

The third chapter presents the issues of regulating the borders of the Płock diocese from its inception to 1818. The boundaries of the Płock diocese with the dioceses of Chełmno, Włocławek, Poznań, Vilnius, Łuck, Pomesania and Warmia are discussed in detail

in the context of historical conditions, including disputes and talks that were held by the diocese of Płock.

The fourth chapter discusses the changes in the borders of the Płock diocese after 1818. The partitioning powers forced the Holy See to introduce a new border order in individual dioceses. In the diocese of Płock, border adjustments were introduced by Pope Pius VII with Bulls *Ex imposita Nobis* from 1818 and *De salute animarum* from 1821. This chapter presents the new borders of the Płock diocese, which was adjacent to the dioceses of Włocławek, Chełmno, Warsaw, Podlasie (Augustów), and Vilnius.

The fifth chapter discusses the projects of border changes after Poland regained independence in 1918 and after the establishment of borders in 1922, as well as the changes made in 1925 under the Bull of Pius XI *Vixdum Poloniae unitas*.

The sixth chapter presents proposals for changes in the structure of the Catholic Church, including the Diocese of Płock, after World War II, during the People's Republic of Poland and after regaining sovereignty in 1989. The key point here was the Pope John Paul II Circulation Bull *Totus Tuus Poloniae populus* from 1992.

Maps illustrating border changes were a natural supplement and an integral part of the work. It was decided that it would be necessary to graphically present the borders of the diocese, the oldest and most important parish centers and the exact parish network of the diocese for each period. When developing the maps, the borders of internal divisions into archdeaconries or deaneries were not marked.

This dissertation presents various border changes with a very diverse territorial scope, from the great ones introduced by papal bulls, often forced by political circumstances, to very small ones, concerning individual parishes and even villages, which not all authors remembered about either. Border changes are examined in detail and any corrections in the context of political changes, pastoral needs, disputes between bishops and decisions of the Holy See are described.

This dissertation that gathers in one place the knowledge about the shaping of the borders of the Płock diocese throughout history, and discussed it on the occasion of various studies, is one of the more detailed works that may one day contribute to the creation of a historical monograph on the Płock diocese.